tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 10 2 2011

Rombout de Wijs

Veldkrekels in het Gooi

Foto's: Rombout de Wijs.

Veel mensen associëren de vriendelijke zang van de veldkrekel met herinneringen aan warme streken tijdens een fijne vakantie. Toch komt deze soort ook in Noord-Holland voor, in het Gooi, waar hij zijn noordgrens in Nederland bereikt. Hieronder wat meer informatie over deze boeiende soort

De Hoorneboegse Heide uit de lucht.

Introductie

Veldkrekels *Gryllus campestris* behoren tot de insectenorde van de rechtvleugeligen (Orthoptera). Hiertoe behoren ook veldsprinkhanen, doorntjes, sabelsprinkhanen, krekels, kakkerlakken en oorwormen. Bij veldsprinkhanen, sabelsprinkhanen en krekels maken de mannetjes van de meeste soorten geluid om vrouwtjes te lokken. Veldsprinkhanen doen dat met hun achterpoten, sabelsprinkhanen en krekels doen dat met speciaal gevormde voorvleugels. Veldsprinkhanen hebben korte voelsprieten, sabelsprinkhanen en krekels hebben lange. De vrouwtjes van sabelsprinkhanen en krekels hebben een legboor, bij sabelsprinkhanen heeft deze vaak de vorm van een sabel. Tot voor kort kwamen in Nederland (en ook in Noord-Holland) vier soorten krekels voor: veldkrekel, huiskrekel, boskrekel en veenmol. Sinds kort zijn daar twee zuidelijke soorten bijgekomen: sinds 2004 de boomkrekel (vooral langs de Rijn) en sinds 2010 de spoorkrekel (bij Ede). Maar hier hebben we het vooral over de veldkrekel.

Leefwijze

Veldkrekels leven vooral in heidevelden en schrale graslanden. Op de hei hebben ze een voorkeur voor gebieden met een afwisseling van oude en jonge heidestruiken, met grassen daartussen en met hier en daar wat kale plekken met zand. Veldkrekels schuilen in een zelfgegraven holletje. De volwassen mannetjes maken voor de ingang een zangplaats, door hier alle sprieten en takjes weg te knagen. Bij gevaar trekken ze zich direct in hun holletje terug. Daarom krijgen de meeste mensen ook maar zelden een veldkrekel te zien. Als het je lukt, dan blijken het onverwacht stevige insecten te zijn (zie foto 1). Om ze te zien te krijgen kan je ze het beste voorzichtig besluipen en in de richting van het geluid kijken. Maak hierbij een omtrekkende beweging, want het geluid is moeilijk te lokaliseren. Ze zingen vooral in mei en juni.
In Nederland zijn ze sterk in aantal achteruit gegaan. Ze staan daarom ook op de Rode Lijst van bedreigde dieren. In het Gooi bevindt zich hun meest noordelijke vindplaats.

Het Gooi

In 1972 heb ik als jeugdbonder (lid van NJN en CJN) eens een onderzoekje gedaan naar de veldkrekels die toen nog op de Zuiderheide voorkwamen ten noordoosten van Hilversum. Ik vond ze daar nog op diverse plaatsen en heb geprobeerd uit te vinden of de mannetjes zich verplaatsten. In 1972 en 1973 heb ik ook gekeken op welke plaatsen ze nog meer in het Gooi en omgeving voorkwamen. Daarna ben ik verhuisd en heb sindsdien alleen de populatie bij de Stulp (bij Lage Vuursche, Utrecht) nog geregeld bezocht.
In de herfst van 2000 kwam ik weer opnieuw in Hilversum wonen. Daarom kon ik het niet laten om in

● *Foto 1. Paartje veldkrekels voor hun hol.*

2001 weer eens naar ze op zoek te gaan. De populatie van de Zuiderheide was inmiddels verlaten, wat al kort na 1975 was gebeurd (mededeling R. Tienstra). De populatie op de Hoorneboegse Heide, ten zuiden van Hilversum, bleek gelukkig nog heel vitaal. Er waren zelfs enkele krekels aanwezig in het noordwestelijke uitlopertje van de hei langs de Kolhoornseweg. Dat zijn nu de meest noordelijke van Nederland! Ook bleek de kleine populatie in het Dassenbos nog steeds aanwezig, ten oosten van de A27 en de spoorlijn naar Utrecht. Tot slot vond ik nog enkele krekels op een klein heideveldje in het Laapersbos. Op de andere heidevelden in het Gooi kon ik geen veldkrekels meer vinden.

2002 t/m 2010

In de jaren hierna heb ik vrijwel elk seizoen alle locaties bezocht waar veldkrekels te verwachten waren. In sommige jaren waren er dieren flink uitgezwermd, tot op ruim 700 m van de bronpopulatie, in andere jaren waren er juist wat minder (zie kaartje). Goede jaren waren 2003 en 2010. Er zijn momenteel nog maar twee vitale leefgebieden over, de Hoorneboegse Heide en het Dassenbos.

Hoorneboegse Heide

Dit is een gevarieerd heidegebied van 90 hectare. De begroeiing bestaat vooral uit struikheide, maar er zijn ook veel stukken met een lage begroeiing van grassen en kruiden. Hier leeft nog de grootste populatie veldkrekels met jaarlijks enkele honderden zingende mannetjes.
In 1973 werd het aantal door mij geschat op circa 1000, in 2010 telde ik er zo'n 380.
In sommige jaren lukte het om de Hoorneboegse Heide min of meer integraal te karteren. Dat was soms lastig, omdat de dieren op warme dagen pas in de loop van de middag echt actief werden, waardoor een wat vertekend beeld van de verspreiding kon ontstaan. Maar het was wel steeds duidelijk dat de dichtheden vaak hoog waren in de stukken hei met veel laag gras. De sinds 2004 gestarte runderbegrazing lijkt niet veel invloed te hebben gehad op aantallen en verspreiding van de krekels. Dat ligt mogelijk anders bij de heidesabelsprinkhaan *Metrioptera brachyptera*. Het feit dat honden hier vrij mogen rondlopen, lijkt ook maar weinig nadelig effect te hebben, want de dichtheden van veldkrekels zijn vaak juist erg hoog op de plaatsen waar de mensen het gebied binnenkomen en verlaten. De drukke betreding leidt vermoedelijk tot een relatief hoog aandeel aan kort gras en daar hebben veldkrekels blijkbaar een voorkeur voor. Dat deze dieren zich bij onraad direct in hun holletje terugtrekken is kennelijk heel effectief. Hoe de aantallen zouden zijn bij zo'n lage begroeiing zonder drukte is vooralsnog onbekend.

Dassenbos

Dit is een klein geïsoleerd veldje in ▶

Foto 2. Kleine nimf van de veldkrekel zonder hol.

Levenscyclus

De levenscyclus van de veldkrekel duurt één jaar. Na de paring in mei of juni legt het vrouwtje zo'n 200 eieren in de grond. Hiervoor gebruikt ze haar lange legboor. Uit de eieren ontwikkelen zich in enkele weken de jongen (nimfen). Eerst lopen die vrij rond tussen de planten en ze zitten dan vaak in groepen bij elkaar op open plekken (foto 2). Na ongeveer 6 vervellingen graven ze met hun kaken een holletje. Soms ook kraken ze een al bestaand holletje. Ze verhuizen regelmatig, om meer ruimte te hebben als ze groeien. Na de 9e of 10e vervelling gaan ze overwinteren in hun holletje. Dat sluiten ze dan in oktober of november van de buitenwereld af. Eind maart kunnen de jongen alweer zonnend of grazend voor de ingang van hun hol worden gezien (foto 3). Hierna volgen nog twee vervellingen in april en mei. Daarna zijn ze volwassen (imago), zijn hun vleugels volgroeid en kunnen ze paren. De volwassen dieren leven nog zo'n 80-100 dagen. Ze zijn vooral te vinden in mei, juni en juli, maar de eerste kunnen er soms al in april zijn en de laatste nog in augustus of september.

Voedsel

Veldkrekels eten van alles (omnivoor), maar vooral grassen. Daarnaast ook wel struikheide en schapenzuring, maar ook allerlei dode dieren.

Vleugels en zang

Veldkrekels hebben wel vleugels, maar deze zijn te kort om mee te kunnen vliegen. Bij mannetjes zijn de voorvleugels speciaal gevormd om geluid mee te maken. De rechtervleugel heeft aan de onderkant een rij kleine tandjes, waarmee hij over een richel van de onderliggende linkervleugel kan raspen. Hierdoor gaan de voorvleugels trillen, waardoor het mooie krekelgeluid ontstaat. Om dat goed te laten horen, tilt hij bij het sjirpen de voorvleugels een beetje op. Zo ontstaat een klankkast en klinkt het geluid extra ver. Om die geluiden te kunnen horen hebben krekels natuurlijk ook een gehoororgaan. Dat zit in hun voorpoten!

Kwetsbaar

Omdat veldkrekels niet kunnen vliegen, moeten ze overal te voet naar toe. Dat maakt ze gevoelig voor isolatie en gevoelig voor uitsterving. Veel heideterreinen waar ze vroeger voorkwamen zijn minder geschikt geworden of zijn te veel afgezonderd geraakt van andere leefgebieden. Daarom zijn veldkrekels in Nederland zeldzaam geworden en staat de soort op de Rode Lijst van bedreigde dieren.

het bosgebied De Zuid, ten zuiden van het Hilversums Wasmeer. Het is slechts 0.7 hectare groot en herbergt jaarlijks 20-35 zingende mannetjes, wat een hoge dichtheid is. Vanwege de begrazing met Schotse hooglanders kent het een zeer schrale begroeiing. In 1972-'74 zaten er ook veldkrekels langs het aangrenzende Jeneverpad, maar dat is in de tussentijd dichtgegroeid en ongeschikt geworden. Het fungeerde blijkbaar nog wel als looproute, want via dit pad konden enkele jonge aanplanten ten zuiden hiervan worden bereikt. Hier hebben twee jaar lang enkele veldkrekels weten stand te houden, tot de boompjes te hoog werden. Langs het Jeneverpad zijn enkele jaren terug kapwerkzaamheden uitgevoerd, waardoor het weer opener werd. In 2010 werden hier dan ook weer op verschillende plaatsen enkele veldkrekels aangetroffen, zelfs tot aan het Hilversums Wasmeer, op zo'n 500 meter afstand (zie kaartje).

Laapersbos

Op dit kleine heideveldje vond ik in 2001 enkele veldkrekels, maar ook nog eentje in 2002. In 2003 vond ik niets, maar in 2004 toch ook weer eentje. In de jaren erna was hier helaas niets meer te vinden. Het was op dat moment ook nauwelijks geschikt meer: te veel hoge heide en geen laag gras en open plekjes. Er is recent nog wel gekapt,

● *Het cumulatief voorkomen van de veldkrekel ten zuiden van Hilversum 2002-2010.*

● *Foto 3. Grote nimf van de veldkrekel met hol.*

maar echt geschikt voor krekels is het nog niet. Wie weet kan er op termijn toch wel weer een geschikt gebiedje ontstaan.

Isolatie en verbinden

Omdat veldkrekels normaliter niet kunnen vliegen, hebben zij maar een beperkt verspreidingsvermogen. De maximale afstand waarover in het Gooi recente verplaatsingen zijn geconstateerd is ruim 700 meter, maar meestal is het niet meer dan 300-500 meter. Dat maakt ze dus gevoelig voor uitsterven. De enige manier om dat te voorkomen is uitbreiding van hun leefgebieden en die met elkaar verbinden. Dat hoeft niet perse aaneengesloten te zijn, maar kan misschien ook in de vorm van stepping-stones, kleine geschikte leefgebiedjes die dan niet verder dan 500 meter van elkaar moeten liggen.
Momenteel is de relatief kleine populatie in het Dassenbos behoorlijk geïsoleerd van zowel de Hoorneboegse Heide (1.400 m hemelsbreed, met daartussen ongeschikte gebieden als bossen, Rijksweg A 27 en de drukke Utrechtseweg) als de Stulp (3.200 m hemelsbreed, met daartussen bossen). Bij uitsterven van deze kleine populatie zal herkolonisatie op eigen kracht dus vrijwel uitgesloten zijn. Om de overlevingskans te vergroten kan hun leefgebied het beste worden uitgebreid, door aangrenzende stukken bos te kappen. Op kleine schaal is hiermee recent ook een aanvang gemaakt (om andere redenen), maar dit is voor overleving op langere termijn waarschijnlijk nog onvoldoende.
De beheerder van de meeste van deze gebieden, het Goois Natuurreservaat, is gelukkig bereid om ook met de veldkrekel rekening te houden. Op kleine schaal zijn hier en daar gerichte kapwerkzaamheden uitgevoerd aan de oostkant van de Hoorneboegse Heide en de westkant van de Laapersheide. Medewerkers van Landschap Noord-Holland creëerden in 2006 een kleine stepping-stone tussen deze twee heiden in, die helaas in later jaren weer snel dichtgroeide. In 2011 zijn hier weer kapwerkzaamheden gepland.
Er bestaan momenteel plannen om wat meer verbindingszones en een ecoduct over de A 27 aan te leggen. Bij realisatie zouden die voor veldkrekels gunstig kunnen uitpakken.

Herintroductie

Een andere mogelijkheid is om gebieden die weer geschikt voor deze soort zijn geworden, maar niet eenvoudig met elkaar zijn te verbinden, opnieuw te bevolken door herintroductie. Dan moeten die dieren genetisch niet afwijken van de overige populaties en die bronpopulaties moeten ook weer niet te veel verarmd worden door daar veel exemplaren uit te halen. Er zijn momenteel niet veel heiden met voldoende 'heischrale' grasbegroeiingen en zandige plekjes om die stap al op korte termijn te zetten. Hopelijk breiden die begroeiingen zich op termijn uit.

Het is te hopen dat we er in slagen om tot in lengte van jaren van de welluidende zang van deze soort te kunnen blijven genieten!

Rombout (WJR) de Wijs
Arminiushof 58
1216 KG Hilversum
myotis@zonnet.nl
www.vleer.tk

Literatuur

● KLEUKERS, R.M.J.C., E.J. VAN NIEUKERKEN, B. ODE, L.P. WILLEMSE & W.K.R.E VAN WINGERDEN, 1997.
De sprinkhanen en krekels van Nederland (orthoptera). Nerderlandse Fauna 1: 1-146.